

УДК 631.15; DOI: 10.31388/2519-884X-2019-39-253-259

Колос З.В., к.е.н, доцент
ВП НУБіП України «Бережанський агротехнічний інститут»
zenoviy.kolos@gmail.com

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ВИРОБНИЧИМ ПОТЕНЦІАЛОМ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація. Обґрунтовано стратегію ефективного управління виробничим потенціалом сільськогосподарських підприємств, яке повинно являти собою гнучку систему, що буде змінюватись, пристосовуватись до нових ринкових умов, при цьому виробляти якісну продукцію та забезпечувати загальний стійкий розвиток аграрних підприємств. Запропоновано багатофакторну модель, яка дозволить, на нашу думку, правильно підійти до визначення ефективності системи управління, до оцінки діяльності трудових колективів.

Ключові слова: управління, виробничий потенціал, ефективність, сільськогосподарське підприємство, стратегія.

JEL code classification: M11, M19

Kolos Z.V., PhD, Ass. Prof.
SD of NULES of Ukraine «Berezhany Agrotechnical Institute»
zenoviy.kolos@gmail.com

FORMATION OF EFFECTIVE MANAGEMENT OF PRODUCTIVE POTENTIAL OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

Abstract. The efficiency of managing the productive potential of agrarian enterprises is achieved under conditions of its rational use, balancing capabilities of the enterprise with the potential of the environment to achieve the stated goals and in order to survive in a competitive environment.

The development of strategy for increasing the effectiveness of strategic management and the use of production potential of agricultural enterprises requires, first and foremost, resource substantiation of the possibilities for its further development: evaluation of available resource potential and its level of utilization, definition of unused resources potential, optimization of the resources of the enterprise and sources of their formation; assessment of the risks of additional attraction of resources.

Increasing the efficiency of management of production potential, ensuring its rational use is largely due to the implementation of qualitative changes in the composition of resources and the increase in efficiency in their use. The task of increasing the efficiency of management of the agricultural potential of agricultural enterprises is improving use on innovative basis, increasing its complexity, which manifests itself in the close relationship of its components.

The article substantiates the strategy of effective management of the agricultural potential of agricultural enterprises, which should be a flexible system that will change, adapt to new market conditions, while producing high-quality products and ensuring the overall sustainable development of agrarian enterprises. A multifactor model is proposed which will, in our opinion, allow us to correctly approach the definition of the effectiveness of the management system, and to evaluate the activities of work collectives.

Keywords: management, production potential, efficiency, agricultural enterprise, strategy.

Постановка проблеми. Ефективність раціонального використання, збалансування управління виробничим потенціалом аграрних підприємств досягається за умов його можливостей підприємства з потенціалом зовнішнього середовища для досягнення ви-

значених цілей та з метою виживання в умовах конкуренції.

В умовах ринку, який характеризується нестабільністю макро- і мікро- економічних факторів, механізм управління ресурсним потенціалом підприємств не повністю відповідає завданням підвищення ефективності їх діяльності, одержання високих кінцевих результатів, подальшого розвитку. Особливої актуальності зазначена проблема набуває через обмеженість самих ресурсів, що зумовлює необхідність постійного пошуку шляхів більш повного їх використання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вагомий внесок в розробку питань підвищення ефективності використання виробничого потенціалу підприємств АПК зробили такі вчені, як: О.Д. Гудзинський, О.Ю. Єрмаков, О.В. Коренков, Н.С. Краснокутська, Д., М.Й. Малік, В.В. Морева, С.А. Нестеренко, Г.М. Підлісецький, С.Е. Сердак, С.М. Судомир, О.В. Ульянченко, О.С. Федонін та ін. Незважаючи на існуючий науковий доробок, цілий ряд питань все ж таки залишається недостатньо дослідженим. Це стосується, перш за все, формування системи ефективного управління використанням виробничого потенціалу, виявлення основних напрямів його подальшого розвитку. Це й зумовило вибір теми дослідження.

Формулювання цілей статті: узагальнити теоретичні засади стратегії управління виробничим потенціалом сільськогосподарських підприємств з метою забезпечення ефективного його використання, що потребує дослідження низки питань щодо властивостей, структури виробничого потенціалу, а також стратегії його використання.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі конкурентоспроможність аграрних підприємств забезпечується, переважно, нарощуванням наявних ресурсів, впровадженням нових технологій, інноваційних трансформацій, маркетингових стратегій поведінки на ринку. Ринкове середовище висуває жорсткі вимоги до підвищення ефективності використання наявних ресурсів та напрямів розбудови і зміцнення виробничого

потенціалу, зниження затрат на виробництво та підвищення якості продукції.

В умовах постійних економічних змін, продовження реформування сільських територій сільськогосподарським підприємствам необхідно звертати увагу на поглиблення досліджень в галузі управління виробничим потенціалом. Першочерговим етапом у побудові ефективного стратегічного управління виробничим потенціалом є встановлення місії суб'єктів господарювання (рис. 1).

Ставиться глобальна мета діяльності підприємств, яка відображає його призначення, роль у суспільстві та забезпечення власних виробничо-економічних, екологічних та соціальних інтересів. Після встановлення місії необхідно встановити конкретні цілі діяльності. При цьому ефективно управління виробничим потенціалом повинно бути спрямоване на виконання не тільки основної місії підприємства, але і його часткових цілей, які виходять з місії. Після аналізу чинників зовнішнього та внутрішнього середовища господарювання як факторів ресурсокористування та виробництва, слід сформулювати стратегію розвитку аграрного підприємства та ресурсокористування у її складі. Розробка стратегії характеризується як складний процес, в якому повинні брати участь керівники всіх рівнів управління. Формування такої стратегії передбачає орієнтацію на розвиток наявних можливостей та конкурентних переваг аграрного підприємства. В основу формування стратегії повинна бути покладена концепція, яка враховувала б особливості діяльності аграрного підприємства, етап циклу його життєвого розвитку, становище на ринку, стан зовнішнього середовища.

Після аналізу чинників зовнішнього та внутрішнього середовища господарювання, як факторів ресурсокористування та виробництва, необхідно сформулювати стратегію розвитку аграрного підприємства та ресурсокористування у її складі. Розробка стратегії характеризується як складний процес, в якому мають брати участь керівники всіх рівнів управління. Формування такої стратегії передбачає орієнтацію на розвиток наявних можливостей та конкурентних переваг агра-

ного підприємства. В основу формування стратегії має бути покладена концепція, яка враховувала б особливості діяльності аграр-

ного підприємства, етап циклу його життєвого розвитку, становище на ринку, стан зовнішнього середовища.

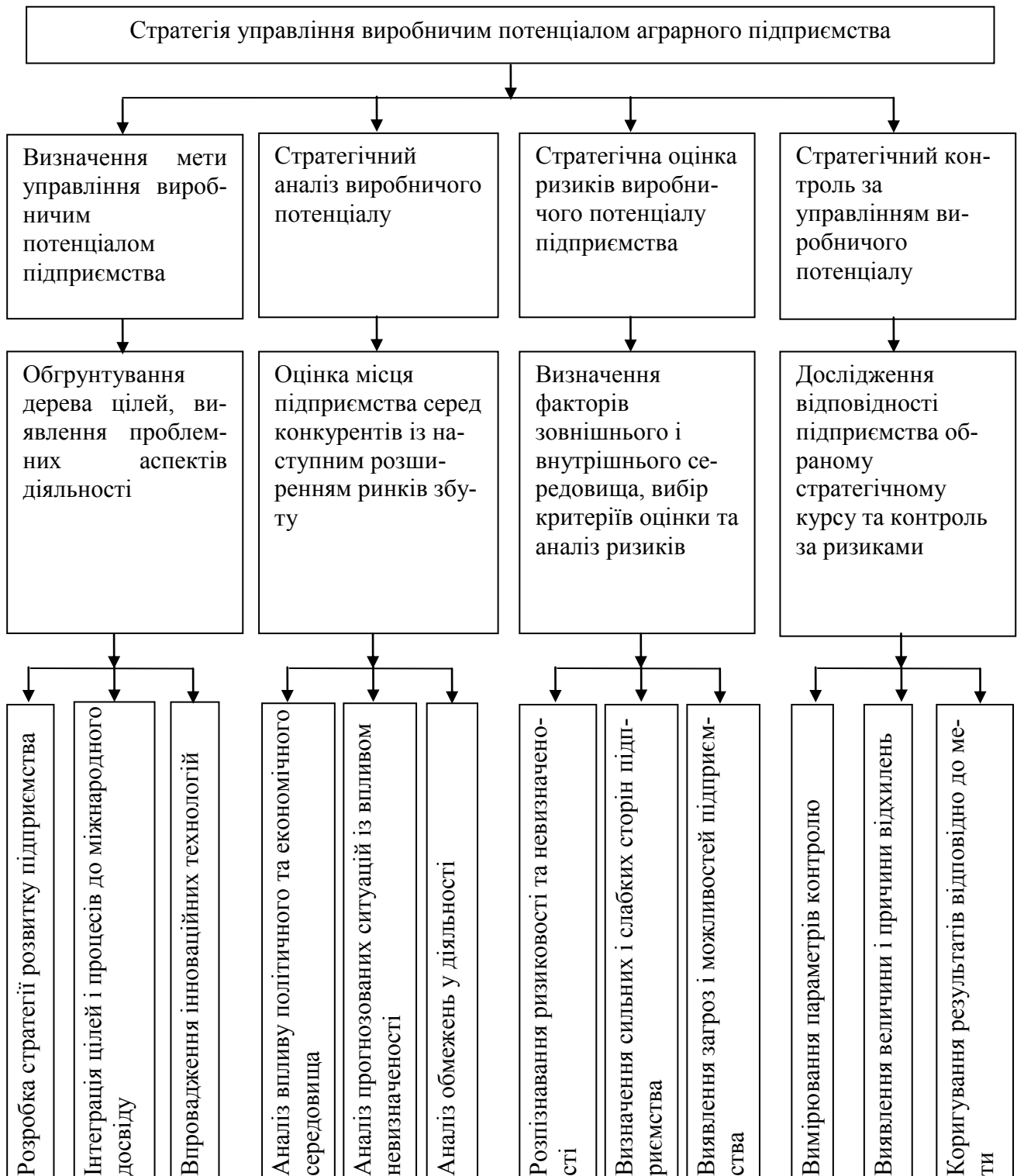

Рис. 1. Стратегія управління виробничим потенціалом аграрного підприємства
 Джерело: власна розробка автора

Враховуючи сформовану стратегію розвитку діяльності, наступним етапом є формування структури та складу виробничого потенціалу. Це має на меті саме раціональне забезпечення підприємства ресурсами, їх структуризацію та побудову певних організаційних форм управління, що забезпечить стабільний розвиток й ефективно їх використання та відтворення.

Невід'ємною складовою ефективного управління виробничим потенціалом є проведення, моніторингу процесу ресурсокористування, що, в свою чергу, дасть можливість контролювати процеси управління і вносити необхідні зміни, доповнення та вдосконалення.

Оцінювання ефективності використання ресурсів є наступним етапом формування системи ефективного управління виробничим потенціалом. Зазначена оцінка повинна містити певний набір показників та критеріїв для визначення пріоритетних заходів управління ресурсами підприємства. Це дозволить з'ясувати, як працює підприємство, чи досягаються поставлені цілі, як зміни та вдосконалення в процесі управління впливають на виробничо-ресурсний потенціал. При цьому, економічний ефект досягається за рахунок виробництва якісної продукції та отримання прибутків, екологічний – безпечну продукцію та екологічне довкілля, соціальний – продуктивну зайнятість, продуктивність праці, доступне споживання продуктів харчування.

Управління ефективністю виробничого потенціалу сільськогосподарських підприємств необхідно розглядати як систему, яка повинна містити такі напрями, як якість управління та управління результатами. Якість управління передбачає, в першу чергу культуру управління, ділову поведінку, імідж та репутацію, в межах яких аграрне підприємство прагне досягти поставлених цілей. Даний напрям повинен охоплювати ефективну мотивацію та контроль при чіткому визначенні цілей і пріоритетів розвитку підприємства та однозначному поділі повноважень і відповідальності [3].

Управління результатами діяльності повинно містити сукупність систематичних процедур і підходів, що використовуються для їх оцінювання та зворотного впливу з метою покращання. При цьому прийняття рішень має відповідати загальним вимогам та принципам, що висуваються до будь-яких управлінських рішень. Вони мають бути обґрунтованими, цілеспрямованими, кількісно та якісно визначеними, правомірними, оптимальними, своєчасними, комплексними та гнучкими.

Тільки за умов дотримання цих принципів ухвалені рішення будуть виконувати керуючу (сприяти досягненню поставлених цілей), координуючу (узгоджувати окремі дії, рішення, діяльність окремих фахівців та підрозділів) та мобілізуючу (активізація виконавців та ресурсів) функції.

Кінцевим етапом побудови системи ефективного управління виробничим потенціалом аграрних підприємств є контроль. Контроль, як важливий та необхідний етап, повинен містити застосування системи спостереження (моніторингу) і перевірки відповідності використання ресурсів у процесі господарської діяльності встановленим стандартам та іншим нормативам, прийнятим планам, програмам і оперативним управлінським рішенням, а також виявлення допущених відхилень від прийнятих принципів організації та ведення господарства.

Розроблена система ефективного управління виробничим потенціалом підприємств дозволяє також визначити, які внутрішні його характеристики, ризики та обмеження послаблюють результативність досягнення ефективності в процесі управління виробничим потенціалом. Ефективність досягається за рахунок деталізації послідовних дій, які здійснюються під час управління.

Використавши кореляційно-регресійний аналіз, можна визначити вплив названих якісних параметрів елементів виробничого потенціалу на кінцеві результативні показники господарської діяльності та обґрунтувати коефіцієнти їх значимості. Формула обґрунтування потенціалу цільової виробничої програми матиме такий вигляд:

$$Y_{\text{од}} = \pm K \pm K_1 K_c \pm K_2 K_m \pm K_3 K_{\sigma} \pm K_4 K_{mn} \pm K_5 K_o \pm K_6 K_y \pm K_7 K_z$$

$Y_{\text{вд}}$ - валовий дохід на 100 га сільськогосподарських угідь, тис. грн;

K - вільний член рівняння;

$K_1 \dots K_7$ - коефіцієнти значущості факторів;

K_c - коефіцієнт якості технічних засобів виробництва / він може визначатися і за абсолютною величиною з урахуванням вартості основних засобів виробництва /;

K_m - коефіцієнт якості трудових ресурсів / перерахунок може здійснюватися на всі трудові ресурси /;

K_{σ} - коефіцієнт якості біологічного потенціалу;

K_{mn} - коефіцієнт якості технологічного потенціалу;

K_o - коефіцієнт якості організаційного потенціалу;

K_y - коефіцієнт якості управлінського потенціалу;

K_z - коефіцієнт якості земельних ресурсів.

Якісні параметри відповідних факторів можуть бути використані в умовах застосування індексного методу обґрунтування потенціалу цільової виробничої програми. Призначена методологія обґрунтування виробничого потенціалу дозволить, на нашу думку, правильно підійти до визначення ефективності системи управління, до оцінки діяльності трудових колективів. Особливо це необхідно забезпечити в умовах розвитку орендних відносин, кооперативних формувань.

Для прийняття обґрунтованих управлінських рішень, щодо подальшого розвитку виробничого потенціалу нами запропонована багатофакторна модель, в основу якої включено такі фактори, як: якість ґрунтів, рівень управлінського потенціалу, урожайність зернових, приріст ВРХ, основні фонди в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь. Результативною ознакою є чистий дохід (виручка від реалізації) на 100 га сільськогосподарських угідь.

В результаті розрахунків, модель матиме вигляд:

$$Y_1 = -480,93 + 21,26x_1 - 0,85x_2 + 174,40x_3 + 5,15x_4 - 0,02x_5, \quad (1)$$

Коефіцієнт кореляції – 0,82;

Коефіцієнт детермінації – 0,90.

де Y_1 – чистий дохід (виручка від реалізації) на 100 га сільськогосподарських угідь, тис. грн;

x_1 – якість ґрунтів, бал;

x_2 – приріст ВРХ, грам;

x_3 – рівень управлінського потенціалу, бал;

x_4 – урожайність зернових, ц/га;

x_5 – основні фонди на 100 га сільськогосподарських угідь, тис. грн;

Одержане рівняння регресії свідчить, що з 5 факторів, які увійшли до моделі, всі позитивно впливають на результативну ознаку. Найбільш позитивно впливає рівень управлінського потенціалу. Так, з підвищенням

рівня управлінського потенціалу на 1 бал, збільшується валова продукція в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь на 252,53 тис. грн.

Коефіцієнт множинної кореляції, який дорівнює 0,85, характеризує високу тісноту впливу означених факторів на результат.

На основі розроблених моделей кореляційної залежності результативних показників від факторів впливу визначені розрахункові величини економічних показників, які покладені в основу при оцінці рівня використання можливостей сільськогосподарських підприємств та обґрунтованості управлінських рішень як нормативи. Результати досліджень представлено в таблиці 1.

Невідповідність системи управління вигодам ринкового середовища проявляється в підприємствах 1 і 2 групи, в яких коефіцієнт

використання можливостей за чистим доходом знаходиться нижче одиниці.

Відповідно, в третій групі підприємств система управління забезпечила використан-

ня потенціалу з коефіцієнтами відповідно за чистим доходом (виручкою від реалізації) – 1,23.

Таблиця 1

Рівень використання можливостей в досліджуваних сільськогосподарських підприємствах Тернопільської області

Групи районів за рівнем використання їх потенціалу, як можливостей (за чистим доходом (виручки від реалізації) на 100 га сільськогосподарських угідь, тис. грн), у коефіцієнтах	Кількість районів у групі	Чистий дохід (виручка від реалізації) на 100 га сільськогосподарських угідь, тис. грн		
		у середньому по групі господарств		
		Чистий дохід (виручка від реалізації) на 100 га сільськогосподарських угідь, тис. грн (фактично за даними звітності)	Чистий дохід (виручка від реалізації) на 100 га сільськогосподарських угідь, тис. грн (розрахункова згідно з розробленими моделями)	Рівень використання потенціалу підприємств як можливостей (у коеф.)
I. до 0,70	10	482,31	689,31	0,55
II. 0,71 – 0,99	5	675,06	786,06	0,85
III. Понад 1	2	987,5	798,39	1,23
У середньому	17	779,26	782,78	0,97

Джерело: розрахунки одержані на основі моделей кореляційної залежності чистого доходу (виручки від реалізації) від факторів впливу на 100 га сільськогосподарських угідь.

Висновки. Ефективне управління, цілеспрямоване відтворення та повноцінне використання ресурсів сільськогосподарських підприємств можуть бути забезпечені тільки тоді, коли мають місце: по-перше, економічно та соціально доцільне співвідношення ресурсів праці і матеріально-технічної бази; по-друге, застосування прогресивних, вископродуктивних та екологічнобезпечних технологій у виробництві продукції; по-третє, розширення, відтворення та оновлення ресурсів. Адже чітко організоване, регульоване,

своєчасне та в достатній кількості матеріально-технічне забезпечення і висока якість матеріально-технічних основних засобів виробництва сільськогосподарської продукції, їх інноваційно-інвестиційна складова, людський капітал та трудові ресурси села безпосередньо визначають результативність й безпеку функціонування виробничого потенціалу аграрних підприємств, а також їх поступальний розвиток на основі гнучкого системного управління.

Список літератури:

1. Вишнеvsька О.М. Формування та оцінювання ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств. Вісник ХНАУ. – 2007. – № 3. – С. 27-32.
2. Вініченко І.І. Ефективність використання ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств. Інвестиції: практика та досвід № 22. – 2015 р. – С. 34-37.
3. Гудзинський О.Д., Судомир С. М., Гуренко Т. О. Управління формуванням конкурентоспроможного потенціалу підприємств (теоретико-методологічний аспект): [монографія]. К.: ІПК ДСЗУ, 2010. – 212 с.;
4. Коренков О.В. Виробничий потенціал як складова частина потенціалу підприємства. Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Серія «Економічна». 2014. № 565. С. 186-190.
5. Кустрич Л.О. Основні засади підвищення ефективності стратегічного управління та використання потенціалу сільськогосподарських підприємств. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки. – Херсон, 2017. – Вип. 27, Ч. 2. – С. 19-22.
6. Судомир С.М. Теоретико-методологічні підходи щодо розкриття сутності поняття «потенціал». Вісник БДАУ, Біла Церква. – 2008. – Вип.53. – С. 41-44.

7. Нестеренко С.А. Конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств: управлінський аспект: [монографія]. Київ, 2012. – 483 с.
8. Уляниченко О.В. Ресурсний потенціал аграрного сектора економіки України: управлінський аспект: [монографія]. Суми: Довкілля, 2009. – 383 с.
9. Тrehobchuk V. Відтворення та ефективне використання ресурсного потенціалу АПК (теоретичні та практичні аспекти). К.: Інститут економіки НАН України., 2013. – 259 с.

References:

1. Vyshnevskaya O.M. (2007) Formuvannya ta otsiniuvannya resursnoho potentsialu silskohospodarskykh pidpriemstv. Visnyk KhNAU, № 3, p. 27-32 [in Ukrainian].
2. Vinichenko I.I. (2015) Efektyvnist vykorystannia resursnoho potentsialu silskohospodarskykh pidpriemstv. Investytsii: praktyka ta dosvid, № 22, p. 34-37 [in Ukrainian].
3. Hudzynskiy O.D., Sudomyr S. M., Hurenko T. O. (2010) Upravlinnia formuvanniam konkurentospromozhnoho potentsialu pidpriemstv (teoretyko-metodolohichni aspekt): [monohrafiia]. K.: IPK DSZU, 212 p. [in Ukrainian].
4. Korenkov O.V. (2014) Vyrobnychyi potentsial yak skladova chastyna potentsialu pidpriemstva. Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu im. V.N. Karazina. Seriiia «Ekonomiczna», № 565, p. 186-190 [in Ukrainian].
5. Kustrich L.O. (2017) Osnovni zasady pidvyshchennia efektyvnosti stratehichnoho upravlinnia ta vykorystannia potentsialu silsko-hospodarskykh pidpriemstv. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriiia: Ekonomichni nauky. Kherson*, Vyp. 27, Ch. 2, p. 19-22 [in Ukrainian].
6. Sudomyr S.M. (2008) Teoretyko-metodolohichni pidkhody shchodo rozkryttia sutnosti poniattia «potentsial». Visnyk BDAU, Bila Tserkva, Vyp.53, p. 41–44 [in Ukrainian].
7. Nesterenko S.A. (2012) Konkurentospromozhnist silskohospodarskykh pidpriemstv: upravlinskyi aspekt: [monohrafiia]. Kyiv, 483 p. [in Ukrainian].
8. Ulianichenko O.V. (2009) Resursnyi potentsial ahrarnoho sektora ekonomiky Ukrainy: upravlinskyi aspekt: [monohrafiia]. Sumy: Dovkillia, 383 p. [in Ukrainian].
9. Trehobchuk V. (2013) Vidtvorennia ta efektyvne vykorystannia resursnoho potentsialu APK (teoretychni ta praktychniaspekty). K.: Instytut ekonomiky NAN Ukrainy, 259 p. [in Ukrainian].